

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו פרשת בהעלותך תשפ"א לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף רל"א

דרשת פרקי אבות

ועל זה רימזו התנא, שיש להזהר בשמיעת האזון, שלא יכנסו בו דברי איסור, גם כאשר אינו משיג כלל מה ששומע, ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע, שלא תאמר דברים כאלו שאין לשמוע, גם אם אי אפשר לו להבינם מחמת קטנותו, כי 'סופו להשמע', סופו יוכיח עליו שהדברים נשמעים ועושים רושם על השומע, שהרי רבי יהושע בן חנניא אשרי יולדתו.

ויסופר על הרה"ק רבי מאיר מפרעמישלאן זצ"ל, שבאה אליו אשה אחת וביקשה שהרבי יברך את בנה שתהא צדיק גדול כמו הרבי. והשיב לא בכל גינה צומחת מאיר"ן כאלו ע"כ. והיינו שלפי זהירות וקדושת האם, כן נשפע על הבן, ולכן רבי יהושע אשרי יולדתו דייקא.

ונראה לבאר בזה בפרשתנו, ותדבר מרים ואהרן במשה, על אודות האשה הכושית אשר לקח, כי אשה כושית לקח (יב-א). כי בהפרשה הקודמת לזה סיפרה תורה, נבואתם של אלדר ומידד שהתנבאו משה מת ויהושע מכניס (סנהדרין יז). וכאשר שמעו זאת מרים ואהרן, שאין בנו של משה עומד במקומו להכניס את ישראל, אשר תחת אבותיך יהיו בניך (תהלים מה-יז), דיברו בינם לבין עצמם, שהסיבה לזה היא, שזהו 'על אודות האשה הכושית אשר לקח', ובן כזה שמתגדלת מאשה כושית, לא יוכל להתגדל כראוי להיות קדוש ה' להנהיג את הכלל ישראל.

במשנה (אבות ב-ד) ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע ססופו להשמע. וכמה פירושים נאמרו בזה, ויש לומר עוד, דאיתא להלן במשנה (ב-ה) רבי יהושע בן חנניא אשרי יולדתו. וברע"ב מאושר במדות עד שכל העולם אומרים עליו אשרי מי שילדתו. ויש אומרים, על שם שהיא גרמה לו שיהא חכם, שהיתה מחזרת על כל בתי מדרשות שבעיריה, ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שבמעי שיהיה חכם, ומיום שנולד לא הוציאה ערשתו מבית המדרש, כדי שלא יכנסו באזניו אלא דברי תורה (ירושלמי יבמות א-ו) ע"כ. הרי לנו גודל חשיבות שמירת האזון שלא ישמיע לתוכה רק דברים שבקדושה. ואפילו תינוק מוטל בעריסה שלא מבין כלל מה ששומע, מכל מקום עושה הדברים רושם בנפשו. ודיבורי איסור ודברים בטלים הנשמעים לאזון, אפילו בקטני קטנים שאין מבינים, הרי זה פועל עליהם איך יתגדלו אחר כך בתורה ויראה. ועל דרך זה גם בשמירת העינים, שלא יראה גם תינוק דברים האסורים, אף שאינו יודע ומכיר מה רואה.

ושמעתי לפרש מה דאיתא במשנה (פסחים צו:) אמר רבי יהושע שמעתי שתמורת פסח קריבה, ותמורת פסח אינה קריבה, ואין לי לפרש, אמר רבי עקיבא אני אפרש (וכעין זה ביבמות יט:). שדברים אלו שמע בעריסתו בקטנותו כשישב בבית המדרש, ושמע איך שהחכמים מפלפלין בתורה, אבל מרוב קטנותו לא ידע לפרש מה ששמע.

אמנם נראה עוד בזה, ומתחלה נקדים לבאר מה שאמרו בגמרא (יבמות כב.) גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ואינו מתייחס עוד למשפחתו הקודמת, ומן התורה מותר לו להתחתן עם כל קרובותיו, אחותו בתו ואמו. ובחתם סופר (עבודה זרה סד.) כתב, יגעתי הרבה ולא מצאתי מנא להו לרבנן דין זה ע"כ. [וכן הוא בתורת משה (פ' נשא כו:)]. ובמשך חכמה (פ' ואתחנן) כתב עלה, ולדעתי פשוט דיצא להם, דמסתמא היו ליוצאי מצרים נשים הרבה שהיו מאותן שאין בני נח מוזהרים עליהן (סנהדרין נו:). ועמרם יוכיח שגדול הדור היה ונשא דודתו (שמות ו-ב). וכן אמרו (יומא עה.) דבהנך דאסירי לא פריצי בהו, ועיין רש"י שבכו על הנוספות, ואם לא היו רגילין לא היו בוכין. ואיך אמר רחמנא אחר מתן תורה שובו לכם לאהליכם (דברים ה-כו), ואין אהלו אלא אשתו (מועד קטן ז:). הלא אלו שנשאו קרובותיהם צריכין לפרוש מהם, ועל כרחך דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ודפח"ח. ולפי דבריו בשעת מתן תורה, כשנכנסו ישראל לברית, נתהוו עליהם דין גר כקטן שנולד דמי, ואין לשום ישראל ייחס עם אבותיו ומשפחתו.

והיא פליאה, דאיך צוה ה' בהר סיני לדור ההוא, כבד את אביך ואת אמך, כאשר כולם הם כקטנים שנולדו, ואין לאחד מהם אב ואם, וגם לא יהיה להם לדור מקבלי התורה אב ואם. ולפי זה משה ואהרן ומרים אין להם קירוב אחוה, והרי אמרו (זבחים קא:) מרים מי הסגירה, אם תאמר אהרן הסגירה, אהרן קרוב הוא, ואין קרוב רואה את הנגעים ע"כ. הרי כי נשאר להם אחוה גם אחר מתן תורה. ולא עוד, אלא דאם כן אין יחוס לישראל כלל לשבטיהם, אשר לשמות מטות אבותם ינחלו, ולא לאבות הקדושים.

ועוד יש להבין לפי זה, דמבואר בפרשתנו, וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו (יא-י). ובגמרא (יומא עה.) על עסקי משפחותיו שנאסרו להם ע"כ. ומבואר שם דבהנך שהיו נאסרות לבני נח לא היו פרוצים גם במצרים, והיו בוכים על עריות שניתוספו להם אחר מתן תורה. והיא פליאה, דכיון דבמתן תורה נעשו כקטן שנולד, ואין להם שום קורבה עם כל הדור, הרי הותרו לישא או כל אשה שהיה בדור ההוא, כולל אמו אחותו ובתו. וגם העריות הנוספות שנאסרו במתן תורה אינו נוגע לכל הדור ההוא, שגם אם תולד לאמו בת, אין זה אחותו, ולא יצוייר אצלם

דודתו מאביו או אמו, או אשת אח, ובכיה זו על מה הוא, הרי מתן תורה התיר להם גם מה שנאסרו עד עתה, ולהבא אין שייך אצלם רוב איסורי עריות, ולמה בוכים למשפחותיו, הא הותר להם יותר ממה שנאסר להם.

ועל כרחק צריכין לומר כי זרע אברהם יצחק ויעקב שעמדו על הר סיני, עליהם לא נאמר גר שנתגייר כקטן שנולד, אלא על גר שניתוסף עליהם מאומה אחרת. והטעם, דהנה שיטת הרמב"ן (פ' אמור כד-ז) כי מעת שבא אברהם בברית היו נחשבים ישראל, ובגויים לא יתחשבו, וכמו שאמרו (קידושין יח.) בעשו, ודלמא ישראל מומר הוא ע"כ. ואם כן אברהם היה גר הראשון, וכל זרעו אחריו הם ישראלים גמורים, ויצאו מכלל בני נח לגמרי. וזהו שאמרו (חגיגה ג.) דרש רבא מאי דכתיב מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב (שיר ז-ב), בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב שנאמר (תהלים מז-ז) נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברהם וכו', שהיה תחלה לגרים ע"כ.

ונראה דלכן נאמר על אברהם, כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו (ישעיה נא-ב), כי אברהם נעשה גר בעת שנכנס לברית והוי כקטן שנולד, ומאז אין לו ייחס עוד לאביו ולאמו ולמשפחתו ונשאר 'אחד' לבדו, בלי שום קירבה של משפחה, איש שאין לו גואל, כגר שאין לו יורשין. ועל כן כאשר קירב ה' את אברהם, אמר לו (בראשית יב-א) לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך, ושם יכנס עמו בברית, ואז תלך 'ממולדתך', שלא תהא עוד אור כשדים מקום מולדתו, אלא ארץ כנען ששם יכנס בברית, ויהא כקטן שנולד שם. ותלך 'מבית אביך', שתרח לא תהא נחשב לו עוד לאב, כי גר שנתגייר אין לו ייחס למשפחתו עוד. – ולפי זה כל זרעו של אברהם אחריו הם כבר ישראלים גמורים מעת שנכנס אברהם לברית.

אך גם לשיטת חכמי צרפתים (הובא ברמב"ן שם) אשר עד מתן תורה עדיין היה להם דין בני נח, ולכן אמרו על המגדף שנתגייר, מפני שהיה קודם מתן תורה, והיה משפטו לילך אחר הזכר, כמו שאמרו (יבמות עח:) באומות הלך אחר הזכר, וכאשר נולד זה לא מלו אותו כי מצרי היה בדינו עד שנתגייר ע"ש. ואם כן ישראל נעשו עם ה' רק בעת מתן תורה. מכל מקום אין עליהם דין גר שנתגייר כקטן שנולד, דכיון שה'

קרובים נאסרו לדור עוד ביחד. וכן איתא להדיא בדעת זקנים לבעלי התוספות בפרשתנו (יא-כ) כי אלדד ומידד אחי משה היו, דכשניתנה תורה ונאסרו על העריות פירשו כולם. וגם עמרם אבי משה פירש מיוכבד דודתו שהיתה אשתו, ונשא אשה אחרת והוליד ממנה אלדד ומידד, אלדד 'אל דוד', מידד 'מי דוד', כלומר חלוף דוד ע"כ.

וכמו כן יתכן שהיו משפחות למאות ולאלפים שנשאו במצרים עם קרוביהם והוצרכו כעת לפרוש מאשת נעוריהם, ודבר זה הרבה תאניה ואניה בישראל, אשר כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות (גיטין ז:). המשפחות הללו נעשו קרועות, אבות ואמהות נתגרשו והילדים בוכים. ולפעמים זקנים וזקנות מתגרשים, ובניהם ובני בניהם בוכים. ולפעמים בנים ובנות מתגרשים, ואבותיהם בוכים עליהם. ועל זה נאמר שהיו בוכים למשפחותם. ולא אמר שהיו בוכים על איסור העריות שנצטוו, אלא בוכים על 'עסקי' משפחותיו, מה שנתהוה ונתגלגל על ידי איסורים הללו, עסק התוצאות שנתהוה מזה, שהיו מצטערים על הירוס משפחות רבות בישראל, וישמע משה העם בוכה למשפחותיו.

*

והנה בתורת משה בפרשתנו (מב:) כתוב, ויאמר משה לחובב וגו' חותן משה (י-כט). דבאמת אחר שנתגייר יתרו ונעשה כקטן שנולד, פסקה הקורבה בינו לבין בתו צפורה, ושוב לא היה יתרו חותן משה. וכל מה שנמצא כתוב עליו חותן משה, רצה לומר חותנו שהיה כבר, בעת שנשא משה את צפורה. ושוב כתב, דלכאורה כשנשא את צפורה, נתגיירה צפורה, ואם כן לא היה יתרו חותנו גם מעיקרא. ועל זה חידש דקודם מתן תורה לא היה דינא דגר שנתגייר כקטן שנולד. ולכן הגם שנתגיירה צפורה, נשארה אז בתו של יתרו, ושפיר היה יתרו חותן משה, ורק אחר מתן תורה נשתנה הדבר ע"ש.

וחידושי זה הכפיל שנית בחתם סופר (פ' בא סא.) במילתא בטעמא, על הכתוב (שם יב-מח) וכי יגור אתך גר וגו' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו, דהיינו שמילת זכריו מעכב האב מלעשות הפסח. וכבר ימים רבים תמהתי, מה זה שייך בגר המתגייר, ממנה נפשך, הבנים הנולדים לו

לקחם יחד לעשות אותם לו לגוי, ועשאם לזרע אברהם להיות לו לעם סגולה, אין עליהם דין גר, וכולם נשארו באחוה עם קרוביהם. ורק אלו שמתפרדים משאר האומות ונכנסים כגר לתוך אומה אחרת, להיות גם הם מעם ישראל, עליהם נאמר שנפסקו כליל מהאומה שלהם ומאבותיהם והם כקטן שנולד. אבל במתן תורה נשאר הקירבה בין כל ישראל כמו מקדם. וכל ישראל חונים לשבטיהם, ונשאר קירבת משה אהרן ומרים, וכמו כן מצות כיבוד אב ואם לכולם. ולא הותר להם שום עריות שהיו אסורים לבני נח, אלא ניתוסף עליהם עוד כהנה וכהנה. ורק הערב רב, או בני ישראל שנשאו קודם מתן תורה נשים משאר אומות, שאין הם מזרע אברהם יצחק ויעקב, עליהם נאמר גר שנתגייר כקטן שנולד, והותרו לבוא בקהל זה עם זה.

ולפי זה צריכין לומר, דמה שנאמר להם שובו לכם לאהליכם, ולכאורה הלא יש ביניהם הרבה שנשאו קרובים כאלו שנאסרו לאחר שניתנה תורה, ונעשו אסורים לבעליהם מכאן ולהלאה, ואיך ישובו לאהליהם. מכל מקום במתן תורה עדיין לא נצטוו רק בעשרת הדברות, ושאר מצותיה נאמרו רק אחר זה. [עיין במהר"ץ חיות (יומא עה.) דאף על גב דקיימא לן (גיטין ס.) תורה חתומה ניתנה בשעת מעמד הר סיני, מכל מקום לא נאמרה לישראל רק זה אחר זה משך ארבעים שנה במדבר (עיין במזרחי פ' בהעלותך, ורדב"ז ח"ה תשובה ב"א קמג) ע"כ]. ומצות עריות נאסרו רק אחר כך (בפרשת אחרי-קדושים) בהיותם חונים בקברות התאוה, ועל כן במתן תורה עדיין לא נאסרו, והותר לכולם לשוב לאהליהם. ואמירת שובו לכם לאהליכם לא בא להתיר להם שום דבר, רק בשביל שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, ובא להתיר הפרישות שנצטוו קודם מתן תורה (ביצה ה:). ואתי שפיר שלא הביא מרן החתם סופר המקור לגר שנתגייר כקטן דמי מקרא זה.

ולפי זה מובן שפיר מה שנאמר, וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו, על עסקי משפחותיו. ואין הכוונה שהיו בוכין שלא יוכלו להתחתן עם איזה יחידים ממשפחותיהם, שגם אם יעלה על הדעת שנצטערו על זה, לא היו בוכים על זה ברבים עד ששמע משה. אך לפי מה שנתבאר לא היה בהכלל ישראל זרע אברהם יצחק ויעקב דין גר שנתגייר, ולאחר מתן תורה אלו שהיו נשואים עם

כלומר אמר נגלה לכל כי אנוס היה על תנאי הזה, כי גר היה והוצרך לעשות מאמר יתרו ע"כ.

ויש לומר עוד, דעם כל זה שהיה גר במדין, איך יוכל להעלות על הדעת, ואיך יתכן לחשוב, שמשה רבינו איש אלקים, יפקיר בן אחד לעבודה זרה. וגם אי נימא שידע בבירור שלא יבוא לידי כך למעשה, שבזמן קצר יתברר לבנו האמת, אמונת אלקי עולם, מכל מקום הלא עצם הדיבור והשבועה יש בזה חילול שם שמים נורא, שיתן בנו לעבודה זרה. אמנם אי נימא דגם קודם מתן תורה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ואין לו שום קורבה לאבותיו. אם כן בעת שנשא משה את צפורה הרי נתגיירה, ומאז אין צפורה עוד בתו של יתרו, אלא קטנה שנולדה. ומשה לא הבטיח ליתרו אלא שבן הראשון מבתו צפורה יהיה לעבודה זרה, אבל כאשר נולד גרשום אחר שנתגיירה, אין זה בן מבתו של יתרו, ומעיקרא לא הבטיח על בן זה שיהא לעבודה זרה.

וכדי להסביר לבאי עולם, איך הבטיח מעיקרא שיתן בנו לעבודה זרה, ובסופו לא מקיים שבועתו, על כן קרא אותו גרשום, ששמו אומר כי גר הייתי בארץ נכריה, השם גרשום אומר אני בן גרים, שאמי צפורה נתגיירה, ואין אני בנו של בת יתרו, ומעולם לא הבטיח משה על בן זה שיהא לעבודה זרה. ועל כן שם זה של גרשום מתאים רק לבנו הראשון.

*

ומענין לענין באותו ענין נראה לבאר מה שאמר הכתוב (במדבר כה-יא) פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל. וברש"י לפי שהיו השבטים מבזים אותו, הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה, והרג נשיא שבט מישראל, לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן (סנהדרין פב:) ע"כ. ולכאורה הרי כולם ידעו יחסו של פנחס שהוא בן אהרן, אלא שאמרו שהוא גם בן פוטי, ומה הועיל הכתוב שיחסו אחר אהרן.

אך הכוונה הוא, כי אביו אלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל (מזרע יתרו) לו לאשה, ותלד לו את פינחס (שמות ו-כ). אמנם בעת שנשאה אלעזר גייר אותה מתחלה, וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ואין לה עוד קורבה לאבותיה,

בקדושה, תו לא הוי גר וכבר הוא ככל ישראל, ואשר נולדו בגיותו, אותם אינם מעכבים אותו מאכילת פסח, כי אינם בניו כלל, כי גר שנתגייר כקטן שנולד, ואיך יעכבוהו מלאכול פסח. וכעת נראה [דקאי על פסח מצרים] דטרם שנתקדשו בני ישראל בטבילה והזאה בשעת מתן תורה, ורק במילה בלא טבילה במצרים, אז עדיין לא היה כקטן שנולד, והוי כבנו ממש לכל דבר ומעכבו מפסח ע"כ.

אמנם מצינו במפרשים דגם לפני מתן תורה היתה דין גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וכמו שהאריך בפרשת דרכים (ריש דרוש א), והביא דברי מהר"ש יפה (פ' בראשית טז-י) בהא דנשא יעקב שתי אחיות רחל ולאה, דאחר שנימול אברהם נבדל הוא וזרעו מדין שאר בני נח, וכשנשא יעקב שתי אחיות וגיירן לית בהו איסור קורבה, דהוי להו כגר שנתגייר, דמדין תורה לית ביה איסור קורבה ונושא אפילו אחותו ע"כ. וכן כתוב במהרש"א (יומא כח:).

וכן כתב בפענח רזא (פ' ח"י) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק (כה-ה). תימא הא אסור לאעבורי אחסנתא אפילו מברא בישא לטבא (בבא בתרא קלג:), [ואיך העביר הנחלה מישמעאל בנו ליצחק]. ויש לומר דגר לא מוריש לעכו"ם לא מדין תורה ולא מדברי סופרים (קידושין יז:) ע"כ. והיינו דאחר שנולד לו ישמעאל נכנס אברהם בברית ונתגייר, ופקע הקורבה מישמעאל, ושוב אינו יורש אותו. – הרי לנו הוכחה הן מאברהם והן מיעקב, דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וגם דקודם מתן תורה היה הדין כן.

*

ובזה נראה לבאר מה שאמר הכתוב על שני בניו של משה, אשר שם האחד גרשום, כי אמר גר הייתי בארץ נכריה, ושם האחד אליעזר, כי אלקי אבי בעזרי, ויצילני מחרב פרעה (שמות יח-ג). ודקדקו המפרשים, דמתחלה הוי ליה לקרות שם אליעזר, שהצלתו מחרב פרעה היה מוקדם לגר הייתי בארץ נכריה. וגם למה אצל גרשום כתיב כי אמר. ובבעל הטורים כתוב דאיתא במכילתא (יתרו א-א) בשעה שאמר משה ליתרו, תן לי צפורה בתך לאשה, אמר לו יתרו, קבל עליך בן שיהיה לך תחלה יהיה לעבודה זרה, מכאן ואילך לשם שמים, וקבל עליו, אמר לו השבעה לי וישבע לו ע"כ. ולכן כתיב כאן כי אמר,

ואין היא מבנות פוטיאל. ושקר הוא מה שקורין את פינחס בן פוטי. וזהו שבא הכתוב ויחסו אחר אהרן, שאין הוא בן פוטי כלל, ואין לו רק יחוס אחת, פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן.

ויש להוסיף עוד, דהנה החתם סופר (פ' בא סא. ד"ה המול) כתוב לבאר עוד במה שאמר הכתוב וכי יגור אתך גר וגו' המול לו כל זכר, ואז יקרב לעשותו, דמילת זכריו מעכב האב מלעשות פסח, דממה נפשך, הבנים הנולדים לו בקדושה תו לא הוה גר וכבר הוא ככל ישראל, ואשר נולדו בגיותו, אותם אינם מעכבים אותו מאכילת פסח כי אינם בניו כלל. וכעת נראה לפי שמסיים וכל ערל לא יאכל בו, ופירש רש"י דקאי אמתו אחיו מחמת מילה, ואומר גם רישא המול לו כל זכר מיירי במתו אחיו מחמת מילה, ואשמעינן שימלנו אביו. וזה אי אפשר בישראל, דכיון שמתו אחיו אסור למולו וכו'. אך הכא בגר מיירי, ומתו בניו הנולדים בגיותו, אותן מתו מחמת מילה, ושוב נולדו לו בקדושה, וקא משמע לן שימול אותם ולא נתחזקו למיתה על ידי אותן אחים שבגיותו, דלא מתחשבי הדדי, כנלע"ד, וצריך עיון לדינא ע"כ. ונבאוצרות חתם סופר ציין לדיון בזה בספר דרך פקודיך (מצוה ב חלק הדיבור אות ל). – ויש בזה חידוש עצום, דגר שנתגייר כקטן דמי, מפסיק הקירבה שביניהם גם בטבעו, שאחר שנכנס לגירות משתנה גם טבע דמו ממה שהיה. והגם שאחיו מתו מחמת מילה, אין זה נוגע לו עוד, כי הוא קטן שנולד ואין לו אח.

והנה המפרשים פירשו, מה שהשבטים היו מבזים את פינחס, שאמרו שלפיכך הרג את זמרי משום שמוצאו מעובדי עבודה זרה, ויש בו מטבע האכזריות לקום ולשפוך דם. על כן בא הכתוב ומייחסו אחר אהרן, שהיה אוהב שלום ורודף שלום, כדי להוכיח בזה, שלאמיתו של דבר דומה פינחס בטבעו לזקיננו אהרן, ועשה רק מתוך קנאת ה' טהורה ע"כ. ולפי מה שנתבאר הכוונה שהכתוב מייחסו אחר אהרן, כי בהיות שאמו נתגיירה אין הוא עוד בן פוטי, וממילא גם טבעו אין לו עוד קשר לאבותיו עובדי עבודה זרה, ואין לו רק יחוס אחד, פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן, אוהב שלום ורודף שלום, וכל מעשיו היו לשם שמים.

*

ובזה נבוא לבאר בפרשתנו, ותדבר מרים ואהרן במשה, על אודות האשה הכושית אשר לקח, כי אשה כושית

לקח (יב-א). דהנה מהבטחה זו של משה ליתרו שיהיה גרשום עובד עבודה זרה, יש ללמוד עד כמה פוגם דיבור האדם, ועד כמה משאיר רושם עז, שמכח דיבור זה של משה שבנו הראשון יהיה לעבודה זרה, יצא מגרשום בנו יהונתן שנעשה כומר לפסל מיכה (וכמו שכתוב בבעל הטורים שם). שהכתוב אומר (שופטים יח-ג) שבאו אל יהונתן, ויסורו שם ויאמרו לו מי הביאך הלום, ומה אתה עושה בזה, ומה לך פה. ואיתא בגמרא (בבא בתרא קי:) שאמרו לו ליהונתן לאו ממשה קאתית דכתיב ביה (שמות ג-ה) אל תקרב הלום, לאו ממשה קאתית דכתיב ביה (שם ד-ב) מה זה בידך, לאו ממשה קאתית דכתיב ביה (דברים ה-כח) ואתה פה עמוד עמדי, ועכשיו תעשה כהן לעבודה זרה, אמר להם כך מקובלני מבית אבי אבא לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה זרה ולא יצטרך לבריות [אלא שלא יהיה לבו לעבודה זרה]. והוא סבר לעבודה זרה ממש, ולא היא אלא עבודה זרה לו [הוא חשוב והמלאכה נמבזה ומכוערת אלא שאין בה איסור]. כיון שראה דוד שממון חביב עליו ביותר מינהו על האוצרות שנאמר (דברי הימים א כו-כד) ושבואל בן גרשום נגיד על האוצרות, וכי שבואל שמו והלא יהונתן שמו, אמר רבי יוחנן ששב לא-ל בכל לבו ע"כ. הרי לנו גודל כח פגם הדיבור איך עושה רושם, שהגם שיש הצטדקות לדיבורו של משה, לא יצא נקי ממנה, ובנו של גרשום נעשה כומר לפסל מיכה. ולעולם אל יפתח אדם פיו לשטן (ברכות יט.), וברית כרותה לשפתים (מועד קטן יח.). ומכל שכן דיבור שיוצא מפה קדוש כמשה רבינו, דוגמת מה שאמרו (מכות יא.) דקללת חכם אפילו על תנאי [ולא נתקיים התנאי] היא באה ע"כ.

והנה הפרשה הקודמת לדיבורו של מרים ואהרן במשה, היתה נבואתם של אלדד ומידד שהתנבאו במחנה, שאמרו משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ. וכאשר שמעו מרים ואהרן נבואה זו, לא הבינו למה יהושע ממלא מקומו של משה, ולא בנו גרשום, ומזה דנו כי גרשום לא ראוי להיות מנהיג ישראל, שיש בו פגם של ריח עבודה זרה ממה שהבטיח משה ליתרו שבן זה יתן לעבודה זרה. וזהו שאמר הכתוב, שאחר נבואת אלדד ומידד, אשר משה מת ויהושע מכניס, ותדבר מרים ואהרן במשה, שזהו 'על אודות האשה הכושית אשר לקח', והוצרך להבטיח ליתרו שבן זה יהא עובד עבודה זרה, על כן בן כזה אינו ראוי עוד להיות רבן של ישראל.

שאינן בכך כלום, שזהו דיבור 'שאי אפשר לשמוע', וממילא יבינו הכל שאינן הדברים הללו כוונתם כפשוטן. כי 'סופו להשמע', שהדיבורים הללו יעשו בסופו רושם, וברית כרותה לשפתים, ויש להזהר הרבה.

ומזה נשמע כי בהיות שמדה טובה מרובה על מדת פורענות (סוטה יא.), עד כמה דיבורי קדושה, וברכות שמברכין ישראל זה את זה בעידן חדותא, ומכל שכן כאשר יוצאין מקירות הלב, איך הם עושים רושם למעלה ולמטה, שיתקיימו הדברים לטובה ולברכה, והיה ברכה, לברך ולהתברך, ואברכה מברכך, להשפיע שפע ברכה ונחת בבריות גופא ונהורא מעליא, עדי נוכח לראות ביצועתן של ישראל במהרה דידן.

ובזה נחזור למשנתנו, כי פרשה זו מלמדת אותנו גודל כח הדיבור, איך שגם דיבור קל בלי כוונה כלל לעשותו ולקיימו, עושה רושם. שהרי משה רבן של ישראל, עבור דיבור אחד שאמר ליתרו על אודות בנו, הגם שידע בלבו כי דברים הללו הם פטומי מילי בעלמא רק להפיס דעתו של יתרו, כי אין הדברים נשמעים ומובנים כפשוטן, שמשה רבינו ראש המאמינים, בכל ביתי נאמן הוא, יוכל להוציא מפיו דיבורים הללו לקיימם כפשוטם לגדל בן לעבודה זרה, ואף על פי כן עשו הדברים רושם, גרשום לא מילא עוד מקומו, ובנו נעשה כומר לעבודה זרה, ומזה נבין איך לשמור דלתי שפתיו. וזהו 'ואל תאמר דבר' היינו דיבור של עשיית איסור או שאר דיבור שאינן ראוי להוציא מהפה, ותחשוב

סעודה שלישית

מקבל נבואה מאת ה', מתגלה זאת גם לנביאים אחרים, ויודעים הם שקיבל נביא זה נבואה להתנבא בו, עד שיכולים להתרות בו להתנבא מה שנצטווה.

ודיברנו מזה (בכניסת חג השבועות העלי"ט), והבאנו שם בזה דברים מהגה"ק בעל אמרי אמת מגור זצ"ל, ואוסיף כעת עוד דבר נפלא אשר פירש בזה, בהא דמבואר ברש"י (בראשית כג-ב) ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה, נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק, לפי שעל ידי בשורת העקידה שנודמן בנה לשחיטה, פרחו נשמתה ממנה ומתה ע"כ. והכוונה לפי ששרה סברה, שאם נאמרה לאברהם אבינו נבואת ה' שישחוט את יצחק בנו, בודאי גם היא היתה יודעת מזה, שהרי אברהם היה טפל לשרה בנביאות (רש"י כא-יב). ואם כן מזה שהיא לא ידעה מנביאות זו, בודאי לא היתה כאן נביאות, אלא איזה כח מסטרא אחרא בלבד, לכן פרחו נשמתה בשמעה שנעקד ונשחט. אבל לא ידעה האמת, משום שכאן לא היתה ציווי לעשות מעשה להקריבו, אלא נסיון להעלותו על המזבח, וה' לא יעשה דבר כי אם גלה סודו, אבל כאן יש רק נסיון ודפח"ח.

ועל דרך זה חשבו מרים ואהרן, אם היתה כאן נבואה למשה מאת ה', גם הם היו צריכין לידע מזה, כי לא יעשה ה' אלקים דבר כי אם גלה סודו, והם לא יודעים מזה,

ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח וגו', ויאמרו הרק אך במשה דבר ה', הלא גם בנו דבר, וישמע ה' וגו'. ויאמר שמעו נא דברי אם יהיה נביאכם ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו וגו' (יב-א). ויש לדקדק על הלשון הלא גם 'בנו' דבר, דיותר יוצדק לומר גם 'עמנו' דבר. וגם מהו אריכות הדיבורים של הקב"ה שביאר להם שינוי נבואת משה משאר הנביאים.

ונראה כי הם דיברו על מה שפירש משה, וגם הם נביאים ואינם פורשים. ועל זה אמר להם ה', פה אל פה אדבר בו, וברש"י אני אמרתי לו לפרוש מן האשה, והיכן אמרתי לו, בסיני, לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, ואתה פה עמוד עמדי (דברים ה-ז), ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה ע"כ. [ועיין תוספות שבת פז. ד"ה ואתה]. ולכאורה איך דיברו מרים ואהרן על מה שעושה משה, וכי לא עלה על דעתם שיתכן כי ה' אמר לו כן, וכאשר באמת פה אל פה אמר לו כן. אמנם מבואר בגמרא (סנהדרין פט:) תני תנא קמיה דרב חסדא הכובש את נבואתו לוקה. אמר ליה מאן דאכיל תמרי בארבלא [תמרים הנתונים בכברה] לקי, מאן מתרי ביה. אמר אביי חבריה נביאי. מגא ידעי, אמר אביי דכתיב (עמוס ג-ג) כי לא יעשה ה' אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים ע"כ. הרי לנו כי בשעה שנביא

הוא, ואין אצלו חשש של כבישת נבואה. ולא עוד, אלא 'פה אל פה' אדבר בו, פה שלי מדבר מפה שלו, שכינה מדברת מתוך גרונו, ויוכל ה' להשמיע דבריו מגרונו בכל עת, 'ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה'.

*

ולשמה נישואין יש להוסיף, במה שמבואר כאן בפרשה, שיש סוגים שונות שנבואה, במראה ובחידות

ופה אל פה. והוא בהקדם לבאר מאמרם (מועד קטן יח:): מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש, מן התורה דכתיב (בראשית כד-ג) ויען לבן ובתואל מה' יצא הדבר וכו' ע"כ. ויש להבין הלא כל דבר שבעולם הוא מה', ויש השגחה פרטית על כל מה שמתהווה בעולם, ולמה לנו מקראות רבות כי מה' אשה לאיש. וגם אמרו (סוטה ב.) ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני ע"כ. ולמה צריכין לזה בת קול, ולא סגי בגזירת שמים כמו שגוזרין על כל מאורעות שבעולם.

ונראה על פי מה שכתוב בבני יששכר (תמוז-אב ב-טז) לבאר הכתוב חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלים (ישעיה א-א). תיבות אשר חזה מיותרים, דהוה ליה למימר חזון ישעיהו בן אמוץ על יהודה וירושלים. דהנה קיימא לן דידיעתו יתברך שמו אינה מכרחת והבחירה חפשית (רמב"ם ה' תשובה ה-ה), אבל דיבורו יתברך שמו מכריח, כמו שכתב הרב מהר"ם אלשיך זלה"ה בפסוק (שם נה-יא) כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם וכו'. והנה בנבואה כמה דרגין אינון, אית דרגא דנבואה ואית דרגא דחזיון. והנה תראה בזמן אחד היו ב' נביאים, אחד נביא (נתן הנביא), ואחד חוזה (גד החוזה). והנראה לפענ"ד החילוק שבין נבואה לחזיון. נבואה הוא לשון דבור, מגזירת ניב שפתים (שם נז-ט), היינו שהנביא היה שומע דיבור מאת השי"ת שאומר כך וכך יהיה. והחוזה הוא שרואה צירופי אותיות כך וכך יהיה אבל אינו שומע בדבור. והנה לפי הנראה לעיני כל משכיל נבואה הוא מדריגה גדולה יותר מן חזיון.

והנה על פי הדברים האלה תבין שזהו שאמר חזון ישעיהו בן אמוץ (הנה ישעיהו היתה מדריגתו גדולה כידוע מסוד שמו, וגם היה בן אמוץ מזרע מלוכה (מגילה י:)), ולמה לא היתה זאת לו בנבואה רק בחזיון, והנה בא הכתוב כמתרץ) אשר חזה (רצ"ל מה שבאת לו הנבואה הזאת בחזיון ולא בנבואה, הוא, להיות הדבר הזה סיפור פורעניות) על יהודה וירושלים, ובאם היה הדבר בדיבור שוב בהכרח הוא שתתקיים, על כן לא אמר השי"ת זה בדיבור

על כרחק שלא בא ציווי מאת ה' על זאת למשה. וזהו שאמרו 'הרק אך במשה דבר ה', כאשר ה' מדבר למשה הדיבור הוא רק למשה, 'הלא גם בנו דבר ה', דיבור ההוא למשה מגיע לידיעה ומתעורר גם בנו, שלכל הנביאים מתגלה כי ה' דיבר עם הנביא. ועל כן לא אמרו הלא גם 'עמנו' דבר ה', שהדיבור ההוא אינו עמנו אלא עם משה, רק שהידיעה מזה בא גם בנו. [שוב הראוני בראש דוד להחיד"א שהביא כן מהמהרי"ט].

אמנם יתכן לומר כי נבואת ה' למשה לא היה מתגלה לשאר הנביאים, כי חוץ ממה שסוג נבואתו שונה במעלתה בתכלית, שאין שאר בני אדם יכולים לקבלה ולהשיגה, כמאמרם (יבמות מט:): כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה רבינו נסתכל באספקלריא המאירה ע"ש. יש עוד טעם בדבר, כי נראה לומר בטעם שה' מגלה נבואת נביא אחד גם לשאר הנביאים, הוא כדי שלא יוכל הנביא לכבוש את נבואתו שה' אמר לו לנבא, ובהיות שידוע שכל הנביאים יודעים מזה, אינו יכול לכבוש נבואתו, כי יתרוהו אותו שאר הנביאים בהתראה שיגלה נבואתו. אך זה שייך רק לשאר הנביאים, אבל משה רבינו אשר בכל ביתי נאמן הוא, אין מן הצורך לגלות נבואתו גם לאחרים, כי משה לא יכבוש בשום אופן נבואת ה' כי נאמן הוא.

עוד גם זאת, כי שונה נבואת משה, שכל הנביאים מתנבאים בכה אמר ה', מוסף עליהם משה שנתנבא בלשון זה הדבר אשר צוה ה' (רש"י במדבר ל-ב). וביאר בישמח משה (פ' מטות) כי כל הנביאים הם רק שלוחי המקום למסור נבואתם לישראל, על כן אומרים בלשון שליחות כה אמר ה', אבל משה שכינה מדברת מתוך גרונו (וזה"ק ח"ג רלב.), ומה שדיבר לישראל הם דיבורו של הקב"ה בעצמו. ולכן נבואת משה היא 'זה הדבר' אשר צוה ה', שזה בעצמו מה שמדבר אליהם הוא הדבר אשר ה' מדבר ע"כ. ואם כן במשה שה' מדבר מתוך גרונו, אין חשש של כובש נבואתו, כי ה' ידבר מגרונו מה שרוצה להשמיע לבני ישראל בלי שום מונע.

וזהו שאמר להם ה', שראיתם שה' לא צוה זאת למשה, משום שלא נודע להם מנבואתו, אין זה הוכחה כלל, כי נבואת משה אין מן הצורך להתגלות לנביאים אחרים, כמו בשאר נביאים. 'כי אם יהיה נביאכם', רק 'במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו', ויתכן שיכבוש הנביא נבואתו, ועל כן ה' מגלה סודו ליראיו חבריו הנביאים, שלא יוכל הנביא לכבוש נבואתו, אבל 'לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן

רק בחזיון, ואין כאן הכרח, ובאם ישוּבו ישוב ה' וניחם על הרעה ויהפוך לטובה ע"כ.

והנה בזיווגו של אדם יש הרבה דברים המונעים את האדם, הלא כשם שאין פרצופיהן שוות כך אין דיעותיהן שוות (ירושלמי ברכות ט-א), ובכל זיווג יש שינויים רבות בשניהן, אשר בקל יוכל האדם לדחותה מבחירתו. ומה גם שמספרי בגנות חבריהם מרובים מאד, שיכולים בדיבור אחד לבטל שלא יתחתנו יחד. ואם היו הזיווגים תלויים בבחירת האדם היה קשה מאד להזדווג. על כן שינה ה' גזירת הזיווגים משאר המאורעות שבעולם, והיינו שכל הדברים שבעולם מתהווים רק מידיעת הבורא ומחשבתו, אשר בהם נשאר עדיין כח הבחירה באדם. לא כן על זיווגו יש הכרזה מן השמים, וכיון שהדבר יצא בדיבורו יתברך שמו, ואינה מחשבה בלבד, דברי אשר יצא מפי לא ישוב ריקם, ומתבטל מזה בחירת בני אדם. וכאשר בא לפניו זיווגו שנגזר עליו מן השמים, כולם יסכימו עליו, ואי אפשר לשום בן אדם להתערב ולסותרו, ולפעמים נוטלים מהאדם שכלו, ומסכים לזיווג שאינו מובן לאחרים, כי דיבור ה' אין עליו בחירה.

וזהו שאמרו מן התורה מן הנביאים ומן הכתובים נלמד כי 'מה' אשה לאיש', זיווגו של אדם יוצא מפי ה' דייקא, ודיבורו יתברך שמו מכריח להעשות כן. והראיה משידוכו של יצחק עם רבקה בת בתואל, אחות לבן הארמי, שורש הטומאה אשר ביקש לעקור את הכל, ומכל מקום כאשר נזדמן זיווגה של רבקה שהכריזו מן השמים, לא עיכבו, ויען לבן ובתואל מה' יצא הדבר, לא נוכל דבר אליך רע או טוב, אין בנו בחירה לומר טוב או רע, אלא הנה רבקה לפניך קח ולך, ותהי אשה לבן אדוניך כאשר דבר ה', כיון שזהו זיווג מדיבור ה', מתבטל מאתנו הבחירה.

*

ואמר הכתוב (תהלים לג-ט) כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמוד, ודרשו חז"ל (שבת קנב.) כי הוא אמר ויהי זו

אשה ע"ש. ונראה כי יש עוד מעליותא במה שזיווגו של אדם יוצא בהכרזה מפי ה', כי במשך ימי חיי האדם עוברים על כל זיווג זמנים ומאורעות ומצבים שונות, שיוכלו להביא קטטה ומריבה עד כדי שיתפרדו, וה' שומר את ישראל מכל מכשול שלא יבואו עד לידי כך. וכמו שפירשנו מאמרם (ב"ר סח-ד) מטרונא שאלה את רבי יוסי בר חלפתא, לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו וכו', מה הוא עושה מאותה שעה ועד עכשיו, אמר לה הקב"ה יושב ומזווג זיווגים וכו', הדא הוא דכתיב (תהלים סח-ו) אלקים מושיב יחידיים ביתה וכו' ע"כ. ויש להבין הלא ברגע אחד הקב"ה מזווג ומכריז בת פלוני לפלוני, ולא נצרך לזה כל כך זמן. וגם מה שאמר שהקב"ה יושב ומזווג 'זיווגים', הוי ליה לומר שמזווג 'יחידיים', וכלשון הכתוב מושיב יחידיים ביתה. אך הכוונה היא, כי עצם חיבור וחיתון הזיווג בת פלוני לפלוני אינה צריכה זמן, רק לאחר שנזדווגו שיתקיים זיווג זה שבעים ושמנים שנה, זהו מהעבודות הקשות, אשר רק בגזירת ה' הם מתקיימים, והוא יושב ומזווג 'זיווגים', שבכל מצב שיתכן שיתהווה פירוד בהאבה ואחזה ושלוש וריעות, הקב"ה שומר אותם שלא תתפרד החיבור, ומזווג זיווגים דייקא.

ונראה דזהו גם כן בכח הכרוז היוצא בת פלוני לפלוני, כי דיבור ה' היא נצחי, וכמו שנאמר (תהלים קיט-פט) לעולם ה' דברך נצב בשמים, וכן אמר הכתוב (ישעיה נה-יא) דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם, כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתי. וכיון שבא במאמר ה' בת פלוני לפלוני, זה נותן חיזוק וכח שלא יתפרדו זה מזה. ואם כן ההכרזה אשר מה' אשה לאיש יש בה תרתי למעליותא, חדא, על עצם חיבור הזיווג שאין בעל בחירה יכול להזדקק לבטלה, כי הדיבור מכריח. ועל זה אמר הכתוב 'כי הוא אמר ויהי', שעל ידי אמירתו מתהווה אשה לאיש. ושוב יש בה עוד מעליותא, שנותנת כח וחיזוק על קיום הזיווג להלאה, וזהו 'הוא צוה ויעמוד', הציווי של ה' משפיע שתהא להזיווג גם עמידה לעולמי עד.

הגליון הזה נתנדב על ידי

<p>מוה"ר ר' ראובן יואל טובל הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בנו החתן שלמה יצחק נ"ל למו"ט</p>	<p>מוה"ר ר' משה יעקב פישער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בתו למול טוב</p>	<p>לעילוי נשמת ב"ק הגה"ק רבי אשר אנשיל בן רבי יהונתן בנימין זצוק"ל הי"ד אבד"ק סערדאהעלי - בעל ולאשר אמר ובנו הגאון רבי משה יהודה ב"ן זצוק"ל הי"ד רב הצעיר דקעד"י סערדאהעלי - בעל ויגד משה שנעקד"ה ב"ו סיון תש"ד לפ"ק ת.נ.צ.ב.ה.</p>	<p>מוה"ר ר' מרדכי דוד ווישראל הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בנו החתן ברוך צבי נ"ל למו"ט</p>	<p>מוה"ר ר' משה יעקב פישער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בתו למול טוב</p>	<p>מוה"ר ר' משה יעקב פישער הי"ו לרגל השמחה השרויה במעונו בנישואי בתו למול טוב</p>
--	---	---	---	---	---